

Віктор Вальд

Останній бій Урус-шайтана

Пролог

Великий бейлербей ¹ Румелії Хусейн підставив свої широкі долоні під ліву ногу старшого сина Азіза, щоб той хвацько міг злетіти в сідло гарячого ялдака, дивовижно красивого породистого жеребця з глибин Сходу. А тоді так само допоміг і молодшому — Орхану, який ні одягом, ні конем не поступався старшому братові. Бачили цей величний вчинок аскери і яничари, які височіли за спиною намісника європейських володінь султана, а також чимало слуг, що крадькома з-за стін і парканів спостерігали цю щемку сцену розставання. Усі вони розчулилися й мало не розридалися.

О Аллаху, милостивий і милосердний! Як же гроза кяфірів ², непереможний Хусейн, любить

¹ Бейлербей — тур. «бей над беями». Феодальний титул і посада в середньовічній Османській імперії. (*Тут і далі прим. авт., якщо не вказано інше .*)

² Кяфір — також у багатьох європейських мовах гявур або гяур — у мусульман загальна назва послідовників інших

своїх старших синів від сонцеликої дружини Фатіми! Він дав синам найкоштовнішу зброю, найкраще вбрання і чудових запальних коней. Та не лише в цьому виявилася незрівнянна батьківська любов. Хусейн, як і стародавні могутні османи, відправляв синів учитися надважливого — вбивати ворогів! І не просто ворогів, а сильних, вправних і спритних.

Бейлербей відправляв своїх дітей туди, де завжди йшла війна, — у моторошні простори Дикого поля, що розкинулося між великими ріками — Бугом і Дніпром. Там блукали шайтани. І ці шайтани називали себе козаками.

Наймилостивіший Аллах дав великому воїнові Хусейну багато синів. Але лише ці двоє народжені від дружини, кров якої від покоління чиста. У її роду і чоловіки, і жінки були османами. Це велика рідкість. Чимало багатих можновладців через дружин уже розчинили свою кров кров'ю підкорених народів. Але Фатіма — найшляхетніша з благородних. Тому і її сини — кращі з кращих і найулюбленіші в Аллаху.

Бейлербей у своїй великій любові до дружини прощався з синами у внутрішньому дворі палацу.

релігій («немусульманин», «невірний»). У ортодоксальних мусульман має принизливий відтінок.

Він спиною відчував її погляд крізь густі ґрати другого поверху. Погляд гордої матері, що проводить синів на святу справу. І в той же час погляд вдячності своєму палко коханому чоловікові, який дозволив побачити цю видатну мить. Принаймні очима вона могла благословити дорогих синів.

Азіз і Орхан зі щасливими усмішками на прекрасних обличчях часто поглядали на віконце другого поверху. Але тільки Азіз, який до нестями любив матір, дозволив собі крадькома вклонитися з коня. Цей уклін усі сприйняли як подяку батькові. І лише Орхан помітив, що очі старшого брата були спрямовані туди, звідки рвалося до синів материнське серце.

У довгій дорозі братів супроводжували найуміліші й найсміливіші воїни, яких боялося навіть саме Дике поле. Це були батько й син із буджацьких татар, які все своє життя провели в набігах на уруські землі й знали кожну п'ядь степу й кожну хитрість ворога. Батька звали Надир, а сина, такого ж мовчазного й похмурого, як батько, — Едегей.

На прощання великий воїн Хусейн суворо велів буджакам:

— Поверніть мені синів сильними й кровожерливими. Вовками. Такими, якими були їхні предки — перші османи.

Утім, великі знавці степу не поспішали вести синів намісника султана в жадібний до крові степ. Більше місяця Азіз і Орхан перебували в рідному улусі буджаків серед будів³, звідки й пішло найменування цих славетних воїнів. Там від них зажадали забути все, чого юних османів навчали найкращі батькові воїни.

Сини бейлербея заново вчилися вистрибувати на татарських коней, шепотіти їм ласкаві слова й цілодобово не злазити з сідла. Вони опановували вміння швидко і влучно стріляти з тугих татарських луків, використовувати для бою все, що хоч трохи нагадувало зброю, слухати, бачити і розуміти степ.

Лише одному дивувалися великі воїни степу буджаки — умінню Азіза влучно стріляти з короткоствольних пістолів. Але водночас сиві старці хитали головами і промовляли, що грім пострілу в степу значно менш безпечний, аніж тихий посвист гострої стріли.

І ось прийшов день, коли буджацькі наставники зважилися повести за собою синів могутнього намісника османського султана. Османичам дали просте вбрання, а благородних ялдаків замінили на низькорослих і довгогривих

³ Буда — рід намету. Складалася з жердин, покритих соломною, корою, шкірами.

татарських коней. Зі зброї дозволили взяти лише луки й довгі ножі. Проте Азіз волею османа прихопив два пістолі, а Орхан — ятаган, який йому подарував учитель яничарів.

Просувались якомога швидше, переважно вночі, не раз міняли коней на запасних. Уранці ховалися в глибоких обривистих ярах. Живилися кінським м'ясом, яке великим тонким млинцем пріло в кінському поту під чепраком сідла, — порізане на тонкі смужки, воно тішило шлунки зголоднілих братів. Усе було для них нове, а насичене небезпекою розпечене літнє повітря веселило жадібних до пригод юних синів Хусейна. Адже старшому Азізові лише нещодавно виповнилося сімнадцять, а Орхан був на три роки молодший за брата. Вік дорослішання. Утім, вони чули розмови старих буджаків із селища про те, що татарські воїни виступають у перший похід, щойно їм виповниться дванадцять.

За п'ять ночей, щасливо уникнувши небезпек, брати й Надир із сином у перших сутінках підкралися до маленького селища урусів. Лежали в засідці на краю села непорушно, вслухаючись у собачий гавкіт і глухі голоси селян. Вони чекали. Чекали на першу поживу. І вона незабаром з'явилася, як і всяка здобич, що несвідомо й манливо йде на досвідченого мисливця.

Молодий козак у широченних шароварах і білій свиті повільно сунув у їхній бік, ліниво відмахуючись від вечірньої мошкари гілочкою зі схожим на лаврове листям.

Зиркнувши на його босі ноги, Азіз не витримав і шепнув татарину:

— Небагатий ясир.

Надир гнівно насупив брови й поклав свій палець із тріснутим нігтем на червоні, як у дівчини, губи османа.

Козак підійшов до старої груші й прихилився до її стовбура, і далі обмахуючись гілкою. Він чекав. І це зрозуміли мисливці, які зачалися в засаді. Вони також чекали.

Щойно згустилися сутінки, з боку селища з'явилася кваплива фігура в довгій червоній свиті. Це була струнка дівчина. Азіз легенько штовхнув у бік молодшого брата й клацнув язиком.

— Ороспу, — прошепотів він і пирснув у рукав.

Юний Орхан згідно хитнув головою. Звісно, лише непорядна дівчина, розпусниця, яка презирливо іменується на землях османів «ороспу», могла в темряві вийти до чоловіка.

А той поспішив їй назустріч, ніжно взяв під лікоть і підвів до розлогої груші. Дівчина і юнак не дозволили собі нічого більшого, ніж триматися за руки й шепотіти, схиливши голови одне до одного.

Надир прискорено задихав і легенько плеснув старшого брата по спині:

— Ідіть, брати. Це буде ваша перша здобич.

Легкі тіні ковзнули в сутінки.

Козак тільки й того, що витягнувся в струну, коли гаряча кров із його розрізаного горла порснула на обличчя й груди дівчини. І впав поряд із притиснутою Орханом до землі дівчиною. Старший брат сунув за пояс закривавлений ніж і миттю заштовхнув у широко розкритий від подиву рот нещасної задалегідь припасений жмут шерсті.

Брати в одну мить зв'язали дівчині руки й ноги та понесли її до буджаків, які вже чекали на них біля коней.

За годину гону Надир наказав зупинитися:

— Азізе! Це твоя пожива. Насолодися нею й убий. Ясир нам зараз не потрібен — ще довгий шлях попереду, у кінці якого і розживемося.

Старший син бейлербея скинув із коня тіло дівчини. Вона майже не дихала, була непритомна. Розрізавши шкіряні ремені на ногах і розірвавши на ній одяг, він квапливо, без опору з боку жертви, оволодів нею.

«Воїн повинен бути жорстокий. Мертвий ворог — це крок до слави», — так часто говорив бейлербей Хусейн, наставляючи синів.

Спостерігаючи за тим, як смикається в передсмертних конвульсіях тіло дівчини, з

перерізаного горла якої біла кров, Орхан згадав кроля, якого подарував йому батько. Він любив цю маленьку істоту й часто годував із рук. А коли тварина підросла, суворий батько наказав синові вбити кроля, промовивши: «Любов породжує жалість. У серці воїна не повинно бути місця для жалю. Інакше світ оволодіє тобою, а не ти — світом».

Старший брат був збентежений. Потім шепнув Орханові:

— Вона не була ороспу. Вона була незаймана.

Орхан знизав плечем: яке це мало значення, коли ти на війні? Хоч і на таємній.

Потім вони кілька днів кружляли по степу. І з кожним днем буджаки ставали дедалі сумнішими, напруженішими й більш обачливими. У них було звірине чуття, і воно підказувало — їх переслідують. Переслідують наполегливо й уміло.

Ніч мисливці за людьми провели на пагорбі. Татари так і не склепили очей. Їх щось турбувало й змушувало бути гранично обережними. Навіть здійснюючи світанковий намаз — фаджр, Едегей, порушуючи припис молитви, часто підводився з молитовного килимка й оглядав степ, по якому, наче по морю, котилися хвилі густої високої трави.

Час було вирушати в дорогу, бо той, хто в цьому степу надовго залишався на одному місці, ризикував перетворитися з мисливця на поживу.

Тут життя — це рух. А рух — це коли голова весь час обертається і бачить, що коїться в мисливця за спиною. І що швидше обертається, то більше шансів залишитися живим. Невимовний страх тут, у Дикому полі, не був принизливим, навпаки, був застережливим.

І жодних помилок. Навіть тих, які годі потрактувати як помилку.

Доки супутники сідлали коней і готувалися до зміни біваку⁴, Орхан за природним покликом спустився до підніжжя пагорба. Тут він по груди занурився в буяння трави й поспішно став розв'язувати намотаний поверх шароварів пояс, устромивши в землю поряд із правою ногою нерозлучний ятаган.

І тут його руки завмерли, а очі від жаху стали неначе два кола. Якимись незрозумілими чарами з-під землі, а точніше з трав'яного буяння, виростало тіло шайтана. Воно піднімалося повільно, витягуючись у майже голого юнака, лише в брудній пов'язці, закрученій на стегнах. Його глибоко посаджені очі незмигтно дивилися на здивоване обличчя Орхана, відсвічуючи язичками пекельного

⁴ Бівак — бівуак. Зупинка військ для відпочинку або ночівлі в польових умовах.

полум'я. Загострений ніс роздувався гнівом, а тонкі губи оголили міцно стиснуті зуби.

Але найдужче юного бейлербеєвого сина перелякав довгий жмут волосся на голеній голові, що джгутом спадав за праве плече. Без сумніву, це був військовий чуб, а право носити його слід було заслужити багатьма славними ділами.

А вже відтак застиглого Орхана вразила червона родима пляма під нижньою губою, трохи праворуч. Це була печать шайтана на обличчі його слуги!

— Навіщо ти тут?! — недобре прошипів уриською мовою цей прибічник зла.

— Я... Я не знаю... Ми тут... Ми з братом... — несподівано для себе тією ж мовою пробелькотів Орхан. Мовою рабів і грізних яничарів, що з народження оточували його й брата.

Юнак, ненабагато старший від Орхана, оглянув одяг і руки того, кого так грізно запитував.

— Назви своє ім'я!

Однак син бейлербея не встиг відповісти.

— Орхане, братику! Прихились! — заволав Азіз.

— Турок! — випалив, мов із рушниці, урус і, міцно схопивши за горло й за руку меншого османа, розвернув його до себе спиною.

Із пагорба квапливо збігав старший брат, виставивши поперед себе два пістолі. З такої

відстані він, вправний стрілець, уже міг пробити кулею голову уруса. Однак той затулився обм'якшим тілом Орхана.

Та раптом за кілька кроків розірвалася стіна трави — і навперейми Азізові, що збігав униз, птахом шугнув дебелий вовк. Сірий хижак із притиснутими до голови вухами великими стрибками швидко наближався до своєї жертви. Скинувши руку, Азіз спрямував на нього пістоль і вистрілив.

Вовк витягнувся в струну й без єдиного звуку впав у траву. А тоді згорнувся в клубок і повільно покотився по висохлій траві пагорба.

— А-а-а-а!!! — заволав мов навіжений юний козак, і вслід за цим Орхан почув посвист розсіченого повітря.

Це Орханів ятаган, який запустила рука степового шайтана, пролетівши добру дюжину кроків, зрізав голову старшого брата.

У це неможливо було повірити, але очі Орхана виразно бачили, як раптом спіткнулося й, розкинувши руки з пістолями, упало в траву тіло Азіза. А його голова спершу повільно, а потім набираючи швидкість, покотилася вниз по пагорбу.

І все-таки в це неможливо було повірити. Неможливо... Аж доки голова улюбленого брата не вдарила Орханові в коліно. І від цього удару і від

горя, що стисло серце, молодший брат звалився лицем до землі.

А над ним чистою османською мовою прозвучали слова юного козака:

— Ніколи... Чуєш? Ніколи не приходь ворогом на мою землю...

Частина перша

Розділ перший

Рикаючий Лев султана

Столиця світу, благословенний Аллахом Стамбул, знемагав від спеки. І це наприкінці травня! А чого чекати в самому серці літа?

Млявий бризовий вітерець не наважувався протиснутися у вузькі й криві вулиці півмільйонного міста, де його обпалювало густе розпечене повітря, яке щільно огортало обшарпані фасади й криві паркани більшості будинків. Та й що йому робити в цьому запилюженому й заваленому різноманітним сміттям стиснутому просторі, де не зустрінеш жодної людини. Хіба що змахнути величезну липку муху з носа вуличного пса, не менш шанованого в Блискучій Порті ⁵, ніж священна корова на вулицях індійських міст.

⁵ Блискуча Порта — європейська назва Османської імперії.

А ось піднятися над дерев'яними парканами й заглянути на райські подвір'я столичних мешканців вітерецю не вистачило ні сил, ні глузду.

І дарма. Бо там він одразу занурився б у цілющу густу тінь вишукано пострижених акацій і кущів шибляку, що сплелися гілками-руками в бажанні догодити господареві будинку. Вітерець надовго затримався б у великому квітнику, зачепившись за шипи троянд і розчинившись у їхніх солодких пахощах. І, може, так і залишився б серед пелюсток назавжди, якби не манили до себе срібні струмені дзюркотливого фонтана. А наслухавшись їх і насолодившись грою яскравих бризок, можна було б упасти на м'які шовкові подушки просторого диван-хане...

Диван-хане...

Це не лише павільйон з однією відкритою стороною, зверненою в сад або до фонтана, що слугує для відпочинку в спекотний літній час, а ще й вишукана будівля, призначена сонцеподібним султаном для засідань його наймудріших радників. Адже султан, володар безлічі земель на трьох континентах — в Азії, Африці та Європі, — спирається в розгляді найважливіших державних справ на особистий уряд. А ім'я тому урядові — диван. Точніше — Високий диван. Султан за

власним бажанням, а частіше за велінням Аллаха присутній на його засіданнях. Але присутній незримо, не подаючи голосу і тим паче не являючи свій благородний лик у великій кімнаті, серед прекрасних золотих канделябрів, срібних свічників, дивної роботи килимів, павутинно тоненьких завіс і шовкових подушок. Йому достатньо споглядати й слухати те, про що говорять наймудріші на землі ні з чим незрівнянної Османської імперії. Імперії, створеної шаблею нащадків Османа за велінням єдиного бога — Аллаха. Нехай буде навіки ім'я його на устах правовірних!

Мерзифонлу Карі-Мустафі-паші, сто десятому великому візирів Османської імперії, було напрочуд спекотно. По його тілу потоками стікав липкий піт, та душа його раділа від того, що так вдало й державно правильно проходила нарада Високого дивану. Адже він дуже старанно підготувався до сьогоднішньої середи — дня, коли за прадавнім законом імперії розглядалося лише одне, найважливіше питання. Саме по середах можна було відпочити від безлічі інших поважних справ і зайнятися вельми простеньким ділом — розглядом проблем життєдіяльності самого Порогу Щастя^б — Стамбула.

^б Поріг Щастя — алегорична назва Стамбула («Дарюс-саадет»).

У цих справах великий візир завжди почувався напрочуд упевнено. Та й де тут проблеми? Потрібно просто вислухати словоблуддя всіх тих, кому довірено управління величним містом, а потім, нахмуривши брови, усе це перекреслити й гнівними словами намітити шляхи покращення там, де й так ведеться незле.

Це йому вдається — на вдоволення великого султана Мехмеда, якому випало щасливе число бути четвертим із великих Мехмедів.

Кара-Мустафа, слава Аллаху і власній мудрості, знає напевне, що сонцеликий султан незримо присутній сьогодні на засіданні Високого дивану. Його місце зараз за спиною великого візира. За маленьким віконцем у стіні, прикритим густою в'яззю з чистого золота. І Кара-Мустафа достеменно знає про присутність султана завдяки маленькій смужці червоного шовку, що звисає з правого нижнього куточка золотої решітки.

Це велика заслуга Кари-Мустафи, що він знайшов в оточенні особистих слуг султана підкупного чоловічка, який за купу золота погодився вивішувати цей таємний знак, що свідчить про присутність його величності султана на засіданні державної ради. І великий візир навіть не має потреби повертати голову, щоб переконатися

в наявності червоного сигналу. Уже давно йому таємним знаком про це повідомив диван-ефенді — службовець султана, який є головним діловодом при дивані. Крім солідної платні, яку він отримує з державної казни, цей писар має додаткову винагороду з особистих коштів самого Кари-Мустафи. Двічі попереджений — двічі уважніший.

І що цікавого нащадку Пророка в буденному житті Стамбула? Усе, як завжди, добре.

А добре, як завжди, погано. Можна вимагати в міста додаткового податку. Адже господарі, що ховаються за старими фасадами й кривими парканами, тільки здаються незаможними. А на їхніх подвір'ях — рай і благодать. За старими фасадами мешканці Стамбула приховують від украй потрібних султанові податків свої багатства. Однак не слід наразі ворушити це кубло. Адже все й так добре. Вони намагаються у всьому догодити своєму султанові. Крім податків, звісно. Та й нехай. Головне, щоб нічого не змінювалося, і все буде гаразд.

У місті не кояться вбивства й великі злочинства. Це добре — і зрозуміло, чому так. За кожного незнайденого вбивцю квартал, у якому виявлено труп, платить величезний штраф. Тому мешканці кварталу дуже пильно стежать за всім, що відбувається на їхніх вулицях. Кожного виявленого

зłodія одразу ж покарає суддя-каді, який здійснює судочинство на основі шаріату⁷ або адату⁸. Зłodієві, звичайно, відрубують голову або, пошкодувавши втратити платника податків, праву руку.

Тому залишається тільки вислухати цього каймакама⁹ Мехтеба з сумним обличчям, а потім, після того як спаде спека, вирушити на вулиці й базари міста. Як завжди, великого візира супроводжуватимуть судді-каді всіх кварталів, старійшини кет-хюду — спілки ремісників, яничарський ага і чимало різного службового люду, відповідального за кожну дрібницю.

Тоді непорядні купці до ранку будуть прибиті за праве вухо до дверей власних будинків, лукаві торгаші позбудуться носів, язиків і вух, а ледачі доглядачі за ринком заплатять кару повноцінним сріблом і золотом.

І так до наступної середи.

⁷ Шаріат — мусульманське право.

⁸ Адат — звичаєве право.

⁹ Каймакам — заступник великого візира й управитель Стамбула.

А поки що потрібно дослухати тягучі слова головного управителя Стамбула каймакама Мехтеба:

— Славетне місто нашого улюбленого Аллахом султана Мехмеда Стамбул спожило торік величезну кількість солодкого м'яса. У місто було доставлено й забито близько одного мільйона дев'ятисот тисяч буйволів, майже чотири мільйони овець і близько трьох мільйонів ягнят. Тільки двору султана і яничарам, розташованим у славному місті, того-таки року знадобилося триста тисяч овець та ягнят. На ринках Стамбула у великій кількості продавалися різноманітні овочі, фрукти й молочні вироби. Ціни на зерно і м'ясо неодмінно залежали від свіжості продуктів і пори року. Щодня, як і наказав наш мудрий султан, мешканці міста купували винятково свіжоспечений хліб належної ваги та вмісту. Шехір-еміні¹⁰ Феразим докладав рук до всього, що стосується будівництва, доглядав за ремонтом мечетей і медресе, а також за постачанням міста водою...

Великий візир заплющив очі. Як усе добре і приємно в славному місті Стамбулі! А це означає, що і він сам уславлений ділами праведними.

¹⁰ Шехір-еміні — головний архітектор.

— Скільки ж буйволів, овець і ягнят було спожито позаминулого року в нашому благословенному місті, насолоді всіх мусульман світу?

Кара-Мустафа смикнув головою. Хто поставив це питання? І чому? А головне — навіщо?

Його очі метнулися по обличчях великих радників. Навіщо? Він одразу ж упізнав голос. Цей голос годі було не впізнати. А тим паче не почути.

Зберігаючи душевну рівновагу, великий візир ласкаво спрямував свій погляд на чоловіка, який поставив геть непотрібне запитання. Ласкаво. Не можна інакше. Бо це голос самого сіляхдара Орхана — другого за шаною вельможі особистих покоїв султана. Саме він під час великих султанових виїздів їде верхи праворуч за сонцеподібним, тримаючи на правому плечі шаблю самого султана. Перший зброєносець. І не тільки. Перший клинок Османської імперії! Ось як! У шабельній рубці йому немає рівних. І це незважаючи на його похилі роки.

І що йому відповісти? І головне — як?

Саме він, Орхан, приборкав гнів яничарів у перші дні правління осяйного султана Мехмеда. Вічно невдоволене воїнство гримливих яничарів, згубивши Мехмедового батька, султана Ібрагіма, вимагало нечуваного тронного «джюлюс бакшиш», тобто сплати їм данини при сходженні на високий

трон нового правителя. І тоді найславніший із живих бахадирів¹¹ викликав головних крикунів на шабельний бій. Причому всіх одразу, на один бій одночасно. І вже хто-хто, а славні яничари знали про найбільший дар Аллаха цьому великому воїнові — уміння володіти шаблею. Ніхто не наважився ризикувати своїм нікчемним життям. І це насмішило й водночас заспокоїло могутніх яничарів. І тільки завдяки цьому семирічний хлопчик султан Мехмед відбувся переплавною палацового золотого посуду на монети, яких вистачило для заспокоєння звіроподібних яничарів і сходження нового правителя на високий трон.

Як же не почути голос того, чий шепіт чує сам улюблений Аллахом султан?

То що ж йому потрібно?

Управитель містом Мехтеб нервово рвонув себе за надто коротку бороду й витріщився на великого візира. Той прихильно кивнув пишною бородою й навіть спробував з її густоти посміхнутися.

Мехтеб поважно вклонився сіляхдару й відповів:

— У позаминулому році тварин було забито більше.

¹¹ Бахадир — тюрк. богатир, найкращий воїн.

— Це означає, що мешканців, а головне — воїнів, у місті було більше? — начебто сказав, а начебто запитав сіляхдар Орхан.

— Так, справді, достойний сіляхдаре, славетний звитяжцю і найвища зірко в сузір'ї воїнів, — чемно вклонився каймакам.

— Це й не дивно, — якомога м'якше сказав великий візир. — Хвости чорних кобил майорять над Брамою Блаженства палацу нашого видатного падишаха Мехмеда, нехай береже Аллах його щасливі дні! Війна з невірними триває. Наше переможне двохсоттисячне військо два роки тому взяло Чигирин і спопелило країну кяфірів Україну.

— Але не скорило, високоповажний Каро-Мустафо-паше! — сухий голос старого сіляхдара пролунав, як постріл з пістоля.

Кара-Мустафа посовався на м'якій високій подушці й уперше повернув голову до золотої решітки:

— Дика країна, дика природа. А люди?.. Ці козаки... Це шайтани і їхні виводки. А над ними ще більш могутній — Урус-шайтан, якого вони кличуть Сірком, наче вовка. Він руйнував наші тили, знищував обози й окремі, аж ніяк не маленькі загони. Краще від нього ніхто не надихав урусів на опір великій армії сонцеликого султана. Шайтан! Кожну третю п'ятницю, у святий день, мулли всіх мечетей проклинають його й волають до Аллаха,

щоб він своєю милістю знищив це породження пекла.

— Але чи достатньо цього, щоб повернути його в пекло? Шайтан Сірко приніс мусульманам стільки бід і нещасть, що їх не перелічать і сотні книжників за сотні років.

Великий візир нервово схопився за лопатоподібну бороду й заплющив очі. Він усією шкірою відчув, як за золотою решіткою рипнуло парчеве вбрання султана, який у гніві підхопився на ноги. Ще б пак! Не минуло й п'яти років, як цей шайтан Сірко без особливих зусиль знищив майже дюжину тисяч непереможних яничарів, заманивши їх у тіснину своєї Запорозької Січі й перестрілявши, немов дурних куріпок! А потім трупи найсильніших воїнів світу спустив під лід могутньої річки Дніпро, де їх зжерли величезні рибини. Не минуло й року, як сам великий візир повернувся з цих проклятих земель, залишивши там мало не третину свого війська. І якого війська! Найкращого! І чого він досягнув? Пройшовся вздовж Дніпра, на островах якого поховалися козаки, і не зважився прочесати це зелене царство плавнів. Бо там його військо, геть усе, перерізали б козаки. Крадькома — серед очерету й вікових дерев.

О Аллаху! Як же гарно тривала сьогоднішня нарада. І треба ж було цьому старому сіляхдару

Орхану все зіпсувати! Адже біль від утрати третини яничарського війська досі не дає спати нащадкові Мухаммеда. А останні походи й величезні втрати в них просто викликають сльози...

Як бути, як виплутатися з цього липкого павутиння? Якою лисицею, яким байбаком?

Мудрі радники дивану нічого не підкажуть. Вони всією душею бажають, щоб гнів султана впав на великого візира за військову помилку, яку той викупив золотом. Як радо вони б побачили голову Кари-Мустафи на срібній таці на мармуровій колоні біля входу в султанський палац Топ-Капи.

«О Аллаху! Повелителю небес щастя, прояви свою милість. Врятуй свого відданого раба Кару-Мустафу!»

Великий візир більше не встиг пригадати жодного рятівного в цьому випадку вислову зі священної сури, як невгамовний старий сіляхдар підвівся зі своїх зручних шовкових подушок. Це нечувано й ніколи не бачено! Адже завжди першим підводився й виходив великий візир. Так було сторіччями. Зухвалий старий! І навіщо це йому? Але що сказати на адресу того, чия шабля одним помахом покриє голос самого великого візира?

А сіляхдар не лише встав, а й вийшов на середину кімнати диван-хане.

— Кожен осман, що тримає шаблю в руці, знає мене як достойного газі, який за своє життя

брав участь у всіх війнах газавату з невірними. Мені присвоїли всі гідні воїна імена. Шабля моя не висихала від крові невірних протягом шістдесяти років. Я чимало послужив великим султанам і своїй землі. А головне — відважно боровся в ім'я всемогутнього Аллаха, який досі спрямовує мою руку. Але приходить час... Ось і мій час прийшов... Моє тіло — рубці від багатьох ран... Скажіть ви, наймудріші з мудрих, чи був я гідним і хоробрим воїном серед правовірних?

Наймудріші, які в мудрості своїй частіше не вимовляли й слова на засіданнях Високого дивану, усі як один відповіли:

— Так!

— Минулої ночі Аллах милосердний благословив мене, прийнявши мої моління. Я...

Старий сіляхдар обвів очима всіх присутніх, а декому навіть дружньо усміхнувся:

— ... Прошу дозволу Високого дивану звільнити мене від великої честі нести шаблю улюбленого нами султана... Нехай його влада сягає зірок, а блиск його величі відіб'ється на вселенських банях...

Ще ніколи під дахом диван-хане не звучало одночасно стільки зітхань, які мимоволі випорснули з освічених грудей радників султана. Ще б пак! Ніколи й ніхто не відмовлявся від великої служби та великих нагород султана — ось

так, за власним бажанням. Від великих нагород і великих куп золота, які щедро й із розумінням сипав султан у кошелі своїх вірних слуг. З таких висот і таких куп грошей падали, тільки втративши голови. І ці голови котилися по землі, залишаючи кривавий слід.

Великий візир відчув, як його підборіддя безсило лягло на груди, утворивши в шляхетній бороді непристойний отвір. Та він нічого не міг удіяти. Йому хотілося встати й спробувати подивитися, що відбувається там, за золотою решіткою позад нього.

— А ще...

Що ж іще бажає цей божевільний старий? Кара-Мустафа піднявся зі зручної шовкової подушки й нахилився всім своїм довгим тілом до воїна, на чалмі якого великим діамантом виблискував челенк¹², подарований попереднім султаном за видатні військові заслуги...

— ...Я прошу дозволити мені вирушити в дикі землі урусів, щоб викликати цього шайтана Сірка на шабельний бій. Бій на смерть. Я увійду в саме серце їхньої землі, у Запорозьку Січ. Аллах

¹² Челенк — військова відзнака, якої удостоювали воїна, що особливо відзначився в бою.

благословив мене й на це. Це мій кисмет ¹³. Шаблею здобує царство османів — шаблею і втримається. Хвала й безмежна вдячність Аллаху, вічному й безмежно щедрому, за те, що він гострим і кровожерливим мечем султанів правдивої віри гасить полум'я ненависті й утихомирює нечестивих ворогів.

Старий сіляхдар чемно вклонився і велично покинув Високий диван.

Усі присутні — наймудріші радники султана — провели його в поклоні, стоячи на ногах. Такого ніколи не бувало.

* * *

Орхан повільно спустився по мармурових сходах палацу. У глибокій задумі він і сам не помітив, як опинився у великому запашному саду в оточенні тисяч квітів, уміло пострижених кущів і струнких кипарисів. Він ішов повільно, склавши руки за спиною й гордовито виставивши ретельно виголене за яничарським звичаєм підборіддя, обрамлене довгими сивими вусами. Його очі були спрямовані на золотисті води Мармурового моря, яке дзеркальною гладдю відбивало високий пагорб,

¹³ Кисмет — в ісламі доля, рок.

на якому і стояв султанський палац Топ-Капи¹⁴. Але сіляхдар не помічав чарівної принади морської води, не чув солодкого щебетання птахів, не вловлював ароматів мальовничого саду.

Старий воїн знову віддався спогадам про ті далекі часи, що стали причиною безсонної ночі й щемливого болю в грудях. Але, швидше за все, було навпаки. І навіть не швидше, а точніше.

Усе почалося близько місяця тому, коли великий воїн і непереможний бахадир, що носить ім'я засновника османської держави Орхана, ледве встиг склепити в першому сні очі, аж раптом здригнувся й тихо застогнав. Він навіть не повірив, що це відбувається з ним. І не уві сні, і не в короткочасному небутті, а саме в усвідомленому пробудженні. Але що це за пробудження, коли його розплющені очі оповиті шаллю темряви, а груди здавлені так, що замість рятівного крику ледве вдається випустити слабкий стогін?

Уперше в житті по його сухому тілу крижаними пальцями пробіг, сковуючи рухи, страх.

¹⁴ Топ-Капи — головний палац Османської імперії до середини XIX ст. Назва Топ-Капи в перекладі з турецької означає дослівно «гарматні ворота».

І після цього м'язи омертвіли, а на шкірі виступили краплини холодного поту.

«Ти знову прийшла, моя вічна супутнице — смерте...»

Орхан спробував посміхнутися давній знайомій і навіть вимовити якісь вітальні слова. Уже хто-хто, а великий воїн Орхан стільки разів дивився в обличчя смерті, що мав право назвати її сестрою. І навіть дружиною. Бо безліч разів він опинявся в її міцних і тривалих обіймах. Ще ніколи за багато років його супутниця не була такою небажаною й нестерпно жахливою.

Але думки літнього воїна залишалися ясними й спрямованими до милостивого і справедливого Бога.

«Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммед пророк його...»

Лише Аллах міг відрядити свою вірну служницю-смерть по змучене й зранене тіло видатного воїна імперії османів. Залишалось тільки молитися. І він почав молитися, хоча час молитви ще не настав. Але тому, хто помирає, немає діла до сприйняття догматів, навіть єдино правдивої у світі ісламської віри, яка наказує здійснювати намаз п'ять разів на день і в певний час. У нього є коротка можливість, щоб прославити ім'я єдиного Бога на землі й небесах і попросити його відпустити гріхи, вільні й мимовільні.

Орхан молився. Молився довго й палко, згадавши чимало всього, що він скоїв, як праведного, так і того, що доводилося замолювати й задобрювати багатими пожертвами.

І ось його спогади торкнулися найболючішого, гіркого й важкого, що жило в його душі. Воно часто рвало серце на шматки в ті рідкісні миті, коли хотілося миру для своєї душі, спокою тілу й легкості думкам, які викликають насолоду й радість життя.

«О братику, мій дорогий і улюблений брате! Я завжди пам'ятаю про тебе. Але так і не виконав клятву, дану Аллахові. Не омив своїх рук і лиця кров'ю твого вбивці, хоч і присягнувся ім'ям Всевишнього. Тепер горіти мені в пеклі, як і кожному, хто не виповнив клятву. Горіти в пеклі...»

Старий відчув, як по зморшках його обличчя пекуче потекли струмочки сліз.

Як так сталося? Адже він ціле життя присвятив тому, щоб виконати цю обітницю. Його тіло, розум, а головне — ні з чим незрівняне мистецтво шабельного бою були готові до великої сутички, ціна якої — кров і останній подих вбивці його старшого брата Азіза.

Орхан був готовий до виконання клятви. Але імперія перебувала в стані важких воєн із зовнішніми ворогами, та й усередині неї отруйні

змії — зрадники та й просто дурні — намагалися умертвити тіло могутнього лева, а саме: держави османів, щоб потім розірвати це тіло на шматки. Чи правильно й гідно було залишити бодай на деякий час поглинутого кривавими боями лева для того, щоб виконати священне, та все-таки особисте бажання? Це в простого люду можуть бути сумніви. Прямий нащадок могутніх османів Орхан таких сумнівів не мав і не має. І тому він день у день, з року в рік відкладав особисте в ім'я святого — захисту імперії.

Але несповідимі стежки Аллаха. Всевишньому було завгодно, щоб приватна справа Орхана переплелася з важливою державною справою. Адже його особистий ворог і кривдник став лютим ворогом і загрозою самому султанові, його воїнству й народу, що прикрашає землю імперії.

Та справи, турботи, доручення та фірмани¹⁵ султана кидали Орхана з одного віддаленого краю землі, підвладної османам, в інший. Від однієї пожежі, спроможної спопелити державу, до іншої.

А потім настав час, коли великий воїн утомився і, сам того не бажаючи, почав розслаблятися й навіть де в чому жаліти себе. Так,

¹⁵ Фірман — державний наказ.

зовсім трішечки. Але він завжди пам'ятав про своє високе призначення — бути смертоносною першою шаблею султана.

«Маю і відпочити в старості... Милість султана незрівнянна, і він дозволить мені зустріти смерть поруч із дружиною серед квітів і птахів», — така нехитра думка відвідала сіляхдара напередодні.

І ось за цю малість Аллах і бажає покарати свого улюбленого воїна й забрати в нього життя?

«Ні, ні і ні! Всемогутній Творець кістлявою рукою смерті лише бажає нагадати мені про необхідність сповнити клятву, яку він схвально прийняв».

Орхан виконає свою клятву. І жоден біль у грудях не зможе йому завадити.

Старий воїн зціпив зуби й повернувся на бік. Жорстка очеретяна підстилка, яка всі роки життя у власному палаці заступала йому м'які ліжка, такі любі вельможам, сухо затріщала. І сталося диво — очі прозріли, а біль у грудях зменшився й незабаром узагалі зник.

Біль тіла зник. Але біль душі з цієї миті відновив пам'ять про минуле з дивовижними подробицями й наполегливістю...

А потім був його неочікуваний виступ у залі Високого дивану...

Спогади... Сон... Понівечена душа. Усе змішалось... А найбільше винна у всьому старість. Клята старість. Уперше за довгі роки безмірної напруги сил і волі він, перша шабля султана, ось так, сам того не бажаючи, безсило сів на мармурову лаву палацу в солодкій тіні обвитої плющем альтанки й занурився в безпам'ятство.

Ось тільки сльози. Гіркі, пекучі сльози...

Орхан здригнувся. Одразу біле перо страуса, що обмахувало обличчя старого, зникло разом із чорним пахолком-слугою. Його місце заступив величезний на зріст Абрахам. Посаду капу агама — головного євнуха султанського гарему — цей гігант отримав за рідкісну, аж лілової барви, чорноту шкіри й здатність зберігати ясність розуму й пам'яті, віддаючись сну лише декілька годин на добу. І так рік за роком.

Уже більше десяти років Абрахам, як і його попередники, головні євнухи, був впливовою людиною серед слуг внутрішніх покоїв, маючи статутне право входити в особисті покої султана в будь-який час. Направду впливова й багата людина! Адже його праця задля задоволення потреб султана добре оплачувалася з особистої скарбниці повелителя правовірних. До того ж і дари тих

багатьох, що просили замовити покровительське слівце перед розслабленим утіхами повелителем правовірних, були чималі. Головному євнухові дозволялося мати до трьохсот коней і скільки завгодно служниць. Його побоювалися більше за інших і в усьому намагалися йому догодити.

Напевно, щось особливе уgliedів більше сотні років тому в чорних євнухах султан Мурад. Саме після нього в гаремі падишаха всім заправляли чорношкірі скопці. А правда полягала в тому, що цей живий товар з Єгипту, Абіссинії і Центральної Африки вирізнявся міцним здоров'ям і потужною статурою. Саме вони напрочуд легко спромагалися перенести повну кастрацію й доживали до глибокої старості. Винятково чорні євнухи наглядали у внутрішніх кімнатах гарему. Білих євнухів туди не допускали. Білі юнаки, переважно черкеси, мали більш крихке здоров'я, і з цієї причини їх піддавали лише частковій кастрації. Тому вони, на відміну від чорних товаришів по службі, могли спокусити мешканок гарему. А ще вони часто хворіли й рано вмирили, так що їх добровільна згода на службу з надією на легкий хліб і стрімке збагачення зазвичай закінчувалася трагічно.

Рабів, охочих стати євнухами, завжди було цілком достатньо. Саме рабів. Коран забороняє кастрацію, і тому ті з полонених або добровольців, хто, наслухавшись зваб слуг султана, наважувався

на таке неоднозначне дійство, відтак уже від душі або під тиском приймали іслам. Для цього достатньо було підняти до небес палець і повторити за імамом: «Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммед — пророк його». І ось перед спритним юнаком відкривалася можливість домогтися багатства й могутності за набагато коротший термін, ніж якби він торгував на ринку чи воював у складі непереможних військ султана.

У Орхана, який провів майже все своє життя на війнах і в походах, султанські євнухи викликали відразу своєю зніженістю й постійним прагненням затіяти складну й небезпечну палацову інтригу, результат якої — або голова спритника, або великі посади й купи золота. Він уникав євнухів і ніколи першим не заговорював зі скопцями, яку б посаду вони не займали. Але появу зараз перед ним головного євнуха не можна було пояснити нічим іншим, як тільки велінням самого великого султана. І сіляхдар не помилився.

Чорний раб-хлопчисько спритно зняв з Орхана чоботи й натягнув йому на ноги шиті золотою ниткою черевики. А гігант-євнух ласкаво усміхнувся і навіть уклонився. Це означало велику милість — султан чекає взутого в золоті черевики у своїх особистих покоях.

Лише щасливцям і великим бахадирам дозволено поминути три брами палацу Топ-Капи:

Бабі-Гумаюн — Брамү султанську, Баб-ес-Селям — Брамү світу і Баб-і-Сеадет — Брамү блаженства, — за якими й можна побачити падишаха — шаха над усіма шахами.

Орхан частенько бував біля покоїв улюбленого сина Аллаха, але Поріг Щастя переступив уперше.

Перед ним нечутно відчинялися низенькі двері: то з рідкісних порід дерева, із найтоншим різьбленням, то з химерно візерунковими решітками, то з вітражами різнокольорового скла. Стіни, багато прикрашені орнаментом і висловами з Корану, увінчувалися банями, під якими ніколи не збирався житейський гамір, бо підлога тут була встелена дивовижної краси килимами, а охорона — слуги й раби — у міру необхідності спілкувалася, як і слід у такому місці, пошепки.

Султан Мехмед зустрів хранителя своєї шаблі, походжаючи з кутка в куток улюбленої кімнати, у якій зберігалася його вбрання для полювання й необхідна для цього зброя. Мехмед, який у семирічному віці заступив на престол, довгі роки був майстерно усунений від влади інтригами бабусі й матері. Син страченого на вимогу яничарів і духовенства султана Ібрагіма та його наложниці зі зневагою ставився до управління імперією, не отримавши в ніжному віці належних знань і вмінь. Зате цей згаяний проміжок часу він залюбки

заповнював тривалими полюваннями й різного роду змаганнями, з яких виходив справді заслуженим переможцем. Завдяки ненастанній гонитві за дичиною на свіжому повітрі Мехмед отримав прізвисько Авджі, тобто мисливець. І навіть неабияк цим пишався.

Ось і зараз він оглядав зброю для полювання на оленів у македонських лісах.

— Сідай! — різко звелів султан і показав на купу подушок у кутку кімнати. — Не до церемоній! І обійдімося без пишних звеличань моєї нескінченної мудрості та всього іншого.

Орхан важко опустився на вказане місце, повністю віддавши себе в руки Аллаха.

— Я був малим, але в день мого сходження на престол пам'ятаю тебе з шаблею в руці, грізно спрямованою в бік яничарів. Кажуть, що ти врятував не лише мене, а й мою імперію.

— Я любив твого батька, султана Ібрагіма, але не зміг врятувати його, — сумно зітхнув старий.

— Султан, що затримує платню яничарам, оподатковує духовенство й щодня користується правом, що його надає титул винищувача невірних¹⁶, гідний шнурка, яким і був удавлений.

¹⁶ Винищувач невірних — титул султана. Він іменувався падишах, тобто цар царів, намісник Божий, хресник Пророка, первосвященик правовірних, притулок світла, тінь Бога

Мехмед зловтішно розсміявся, побачивши, як набігла на обличчя його сіляхдара тінь збентеження і навіть розгубленості.

— Неможливо почути з вуст султана такі слова? Авжеж, той, хто почув би — умиць позбувся б голови. Але я нічого не казав, а ти нічого не чув. Майже всі вважають мене дурнем, який марнує життя у вічних полюваннях і розвагах. Але можу сказати тобі, що моя доволі часта відсутність у палаці й у Стамбулі спричинена страхом! Так! Так! Страхом! Я боюся перевернутих котлів яничарів-заколотників, розтертого на пил діаманта в моїй чашці кави, власних чорних охоронців, яких ви іменуєте німими¹⁷, з шовковими шнурками в руках і ще дуже багато чого іншого. Та бачу, що ти не здивований.

Султан сів навпроти й подивився просто в очі свого вірного хранителя шаблі.

— Скажи мені, старий, чому твоє серце не стискається від страху, а душа не ховається у п'ятах? Мовчиш?.. Мовчи... Я все знаю про тебе.

живого і, нарешті, кровопивця й винищувач невірних. Останній титул пов'язаний із тим, що він міг убивати щодня чотирнадцять осіб, не оголошуючи, за що саме.

¹⁷ Особистим охоронцям султана відрізали язика, щоб ті не могли вибовкати султанові таємниці.

Ти великий бахадир. Про тебе ходять легенди, як про найбільш хороброго й умілого воїна, якого досі не було на землі османів. Але хоробрість все-таки має щит — розум. Та хіба є в тебе розум, старий? Ти бажаєш вирушити в дикі землі на неминучу смерть. Уже стільки османів і яничарів склали голови в тих степах, що ними можна встелити дорогу від їхнього Чигирина до мого Стамбула. Ти твердо вирішив іти й убити в шабельному бою шайтана Сірка?

— Так, мій повелителю! — Орхан повільно, з гідністю підвівся й спокійно глянув в обличчя падишаха. — Грізні вершники пустелі — араби, з якими мені часто доводилося схрещувати свою шаблю, на все, що сталося, кажуть «мактуб», тобто «все записано». Усе записано ще до народження людини. І я йду виконати те, що мені наказано, отже, призначено згори. Що чекає на мене? Ганебна смерть чи вічна слава? Це скоро стане відомо. Я йду, щоб виконати свою клятву вбити Сірка, який обезголовив мого брата, і... дізнатися своє призначення. Це мій джихад — шлях самовідданості в ім'я Аллаха!

Султан підійшов до свого старого слуги й поклав руку йому на плече.

— Вороги не тільки там, за морем. У моєму палаці більше десяти тисяч людей. Але всім їм разом узятим я вірю менше, ніж тобі одному, мій

хоробрий сіляхдаре. Вони продають і зраджують мене, хто за товсті кошелі золота, хто за кілька дрібних срібних круглячків. Як, наприклад, оцей...

Султан підійшов до маленького столика й зірвав парчеву хустку. Під нею на закривавленій бронзовій тарілці лежала відрубана голова. У жахливій гримасі смерті Орхан насилу впізнав обличчя сарай-агасі Фігена. У його віданні були спальні та інші внутрішні покої султанського палацу. Зуби мерця з незрозумілою люттям стискали шовкову стрічку червоного кольору.

— ...Моє серце не бажає з тобою розлучатися, але розум повеліває відпустити тебе на святу справу в ім'я Аллаха, держави османів і твого султана. Сказав пророк: «Рай знаходиться в тіні ваших мечів». Якщо твій меч повернеться в крові шайтана Сірка, стародавні османи встануть зі своїх могил і вклоняться тобі. Ти залишаєшся хранителем моєї шаблі до свого повернення. Я знаю, скоро ти принесеш звістку про смерть цього лютого ворога всіх мусульман. Чекай на мене тут, мій Лево Рикаючий...

Султан Мехмед різко повернувся, хруснувши парчевими шатами, і швидко вийшов із кімнати.

Старий сіляхдар прочекав більше години, поки в кімнату не увійшли слуги. Вони з особливою повагою звільнили тіло Орхана від верхньої одежі, а натомість облачили першу шаблю османів у

чаркаб — особливо почесний, розшитий золотом одяг. Після цього великого бахадира вивели у внутрішній двір, де його в поклоні чекав почесний супровід з особистих охоронців султана — німих, попереду яких стояв бостанджибаші — начальник султанського війська, що охороняло палац. На витягнутих руках він тримав червону оксамитову подушку, на якій, відбиваючи сонячні промені золотом і самоцвітним камінням піхов та держака-ефеса, горіла коштовна шабля.

— Наш сонцеликий султан повелів тобі окропити цей меч кров'ю клятого шайтана Сірка!

Не чекаючи відповіді, дебелий бостанджибаші повернувся й повільним кроком попрямував до виходу з внутрішнього палацу султана. За ним пішов Орхан та німі обабіч нього. Величезного зросту особисті охоронці султана намагалися не дивитися на Орхана, але їхні натхненні обличчя й вологі від хвилювання очі виказували те, що їм відома причина такої великої шани, яку своєму сіляхдарові виявив сам султан. І вони неабияк пишалися тим, що супроводжували Рикаючого Лева султана, який вирушав у дикі землі запорозьких шайтанів, щоб убити головного з них.

Ця новина миттю облетіла кожен куточок палацу Топ-Капи. Тисяча сто наложниць султана притиснулася до ґрат гарему, щоб роздивитися відважного воїна. Над ними одразу ж вирости

п'ятсот наставниць у тому ж бажанні, але з тривоною, як би чого не трапилося. Їм до сліз заздрила тисяча п'ятсот служниць, які не наважувалися наблизитися до тих місць, звідки можна було бодай краєм ока побачити найхоробрішого з хоробрих. Забувши про свої найважливіші обов'язки, на тераси й сходи палацу висипали майже всі з восьмисотенного корпусу євнухів.

Та щойно бахадир і його почесна варта зникли за воротами, усі мешканці особистих покоїв султана одразу ж повернулися до звичних справ і турбот, залишивши обговорення цієї великої події на нічний час.

А в другому і першому дворі годі було й кроку ступити від безлічі слуг великого султана, які бажали віддати шану хороброму сіляхдару.

Тут були не лише стольники й ключники, постільничий та сокольник, стременні та єгері, скарбники й писарі, зберігачі шуб і чалми султана тощо, а й головний придворний астролог і навіть вартові солов'я і папуги, які в загальному гармидері зважилися залишити на короткий час улюблених султанових птахів!

А з вікон другого й третього поверхів, опутивши бороди на груди, які розпирало від гордості за Османську імперію, і навіть крадькома витираючи шовковою хустинкою неочікувану

сльозу, на літнього Орхана дивилися вищі сановники — двох-і трьохбунчужні паші, управителі головних служб і духовенство на чолі з самим шейх-уль-ісламом, який промовив доволі тихо, але його почули всі:

— Якщо б дати в руки Рикаючого Лева султана святий санджак-шериф — зелений Прапор Пророка, пошитий з халата самого Магомета, — то за ним пішли б усі правовірні й витоптали б кляті землі урусів. А втім, і шаблі султана цілком достатньо для виконання волі Аллаха.

На виході з палацу сіляхдара Орхана зустрів величезний натовп яничарів, що в поспіху прибігли з розташованих за два квартали звідси казарм. Завжди, скрізь і в усьому могутні яничари вважали себе першими і найважливішими. Вони миттєво відтіснили султанських охоронців, а золоту шаблю наймилостивішого пана звідси вже поніс яничарський ага, через кожні сто кроків голосно вигукуючи:

— Цією шаблею Рикаючий Лев султана вб'є шайтана Сірка!

Мешканці благословенного Стамбула, і не лише християни та євреї, а й мусульмани, зачувши виття стількох яничарів, а відтак і гуркіт яничарських котлів, у великому поспіху залишали вулиці, навчені гірким досвідом проходження столицею грізних воїнів султана. Але сьогодні не

постраждав жоден незграбний волоцюга, не були виламані жодні двері й не завалено жодного паркана, ніхто не громив грецькі пивнички й не трощив критий ринок із його незліченними товарами.

Сьогодні великі воїни супроводжували видатного соратника, захоплені його безмірною хоробрістю і ні з чим не зрівнянною лицарською доблестю.

Вони супроводили сіляхдара до воріт його будинку й до пізнього вечора залишалися на сусідніх вулицях, голосно вихваляючи ім'я Орхана й підкріплюючи у власних душах мужність кислуватою бузою, курінням гашишу й «танцями» дервішів із суфійського ордену¹⁸. Ці служителі Аллаха кружляли годинами, як дзиги, під звуки очеретяних флейт і барабанів, відриваючи від свого лахміття смужки, які войовничо накручували на тюрбани збуджені яничари, готові піти за Рикаючим Левом султана в землю урусів, з якої два роки тому їх повернулася лише третина.

¹⁸ У мусульманстві ці аскети-дервіші — нехристиянські ченці, бо в ісламі безшлюбність — великий гріх. Це радше волхви. Та не язичеські (поганські), а вірні слуги Аллаха. Чому волхви? Бо їхній «танець», спочатку повільний, який відтак дедалі більше набирає обертів, сприймається як особливий шаманський ритуал.

Орхан довго стояв біля відчиненого вікна другого поверху селямлику, чоловічої половини будинку, із задоволенням відкривши душу голосам найгрізнішого у світі війська, різкій музиці й гучним завиванням дервішів. Цей войовничий гуркіт, який він чув сотні разів перед кровопролитними битвами, хвилював його й примушував міцно стиснути кулаки. Усе ще міцні кулаки! І кров вирує, як і багато років тому. А головне — Орханові потрібно виступати в похід, як і в старі добрі часи. І він виступить якомога швидше.

— Ти тут? — не обертаючись від вікна, запитав сіляхдар.

— Так, мій пане, — чемно почулося від дверей.

— Я виступаю в похід.

— Я приготую нашу зброю і одяг, мій пане.

Орхан повільно обернувся. Від напливу почуттів на його очах мало не виступили скупі сльози.

«О мій вірний Абду́ле! Мій добрий старий Абдуле. Ти пройшов зі мною півсвіту і стояв пліч-о-пліч у сотні сутичках. Немає надійнішої руки і влучнішого ока. Але все це було колись. Зараз ти старий. Тобі потрібен спокій. Ти його заслужив...»

Однак ні слова з того, що промовила душа Орхана, не було вимовлено його вустами.

— Абдуле! Я йду в землі козаків, щоб убити Сірка.

— Навіть стриж летить повільніше від тієї новини, що вміть сколихнула Стамбул...

— Я йду сам.

— Жоден загін не зможе непомітно прослизнути в ці дикі степи. Ви, як завжди, мудрі, мій пане. Удвох ми прокрадемося в саме серце козачого коша.

— Ти заслужив спокійну й ситу старість. У моєму домі ти житимеш до того дня, що вкаже тобі Аллах. Цей похід із жодним колишнім не зрівняється, такий він тяжкий і небезпечний.

Абдул важко зітхнув, а потім тихо розсміявся. Несподівано для себе розсміявся і його пан.

— Я зрозумів! Ти підеш зі мною. Сам Аллах пов'язав нас мотузкою пошуку небезпек на наші сиві голови. І якщо вже зрубають ці голови, то я буду радий тому, що моя лежатиме поруч із твоєю.

— Спасибі, мій пане, за добрі слова. Насмілюся ще запитати про золоту шаблю султана.

Орхан надовго задумався. Потім підійшов до схилоного в поклоні слуги й звелів:

— Візьмеш зі скрині мій найкращий одяг і одягнеш його. Я вирушаю в тому одязі і з тією шаблею, що були подаровані мені нашим

улюбленим султаном. Більше ніякої зброї, грошей і припасів з цього дому ми не візьмемо.

Слуга повільно підвів голову й сумно всміхнувся:

— З таким спорядженням я буду частіше молитися, щоб не переплутати доріжки й не з'явитися завчасно в райському саду Аллаха.

* * *

Увечері Орхан ледь торкнувся їжі, хоч і довго просидів біля низького столика, щедро заставленого ласощами.

Він сидів, прикривши очі й слухаючи виття дервішів і крики яничарів. Старий не хотів ні про що думати, ні тим паче щось згадувати. Він просто хотів, щоб закінчився цей вечір і скоріше прийшла ніч. Та все-таки його душа стогнала й дряпалася котячою лапою провини.

Так, саме так! Провини. Чоловік, а тим паче воїн, не повинен приймати й розуміти цього. І все-таки...

Орхан повільно підвівся й відшукав на своєму поясі срібний ключ. Із сумною усмішкою старий, опустивши голову, вирушив на жіночу половину будинку — гаремлик. Він ішов, ледь піднімаючи ноги і не помічаючи слуг, що навмисно шукали собі роботу на шляху проходження їхнього доброго

пана. Вони низько вклонялися старому воїну, стримуючись, щоб не розревтися і не кинутися йому в ноги. Сіляхдар завжди турбувався про тих, хто перебував під дахом його будинку. Він дбав про них суворо та справедливо, як личить справжньому осману.

У різьблених покритих позолотою дверях гаремлика Орхана зустрів старий євнух Челей. Він мав сказати чимало приємного своєму панові, але слова застрягли пекучим клубком у горлі вірного слуги. Йому до безтями хотілося припасти до добрих рук великого бахадира й благати його пощадити якщо не слуг і рабів, то бодай тих, хто був за цими позолоченими дверима. Адже смерть пана в страшних землях урусів — це смерть і тих, хто щовечора чекає на нього, як на ранок сонця, а щоночі — як на місяць уповні.

Від хвилювання євнух довго не міг витягти з-за пояса довірений йому ключ. Орхан заспокійливо поклав руку на плече старого раба і вставив у двері свій ключик. Замок легко піддався, і господар ступив у відчинені двері. За його спиною, все-таки не витримавши, розридався старий євнух і втік, несучи свій плач у глибини критих галерей.

Але Орхан не став гніватися, тим паче, що він серцем відчув ту людину, яка була в цю мить більш важлива, ніж головний доглядач гарему.

Важка завіса підійнялася й звисла. Дивовижно ніжна, незважаючи на прожиті роки, рука ласкаво взяла правицю свого пана й провела його на м'які подушки. Орхан важко опустився в незвичну йому м'якість, не дозволивши руці, що привела його сюди, відпустити його долоню.

«Моя улюблена й дорога Зуліко! Як мало я був поруч із тобою. Як мало казав тобі добрих і ласкавих слів. Як мало приніс тобі подарунків. А ще менше радості й щастя. Тобі — моїй єдиній і коханій дружині».

І цих слів не вимовив Орхан. І багатьох інших — важливих і потрібних. Він не хотів, щоб був почутий його тремкий від хвилювання голос, боявся показати себе м'яким, а отже, слабким. Він, як і раніше, як і завжди, — сильний і владний, а тому — надійний і турботливий. Хоча Коран наказує обходитися з дружиною м'яко й говорити лагідні слова, приємні їй, та суворий воїн за сорок п'ять років навряд чи спромігся на кілька коротких речень, та й то невдало добирав заслужені Зулікою добрі й ніжні слова. Адже вона народила йому двох синів і жодного разу не вимовила ані найменшого слова докору своєму суворому чоловікові, який відправив своїх нещасних хлопчиків у полум'я воєн, і воно поглинуло їх.

— Я завтра їду... — почав Орхан, міцно стиснувши губи. На його руки лягло обличчя

дорогої йому людини. Але ні зітхання, ні схлипу. Долоні обпалювало лише гаряче дихання.

— Я повернуся... Скоро... Я... принесу багаті дари і...

Зуліка легко, як для своїх літ, піднялася на ноги й уклонилася чоловікові.

— Мій пане, ти можеш зараз зробити мені найдорожчий і найважливіший подарунок.

Орхан винувато всміхнувся. Він не захопив навіть простої перлової нитки. Винен... А навіщо ж він ішов сюди? Чи лише подивитися на жінку, яка подарувала йому двох синів? Чи все-таки для того, щоб сказати кілька слів жалю про їхню смерть. Славну смерть. Смерть на полі бою.

Губи Орхана ще дужче стиснулися. Він дивився на колись прекрасне, а тепер зморшкувате обличчя дружини й відчував глибоку вдячність. Тільки як виказати її? Хіба що... І старий воїн, може, уперше в житті по-справжньому, по-доброму, по-людськи усміхнувся.

Зуліка теж усміхнулася і навіть розсміялася. Так само дзвінко і приємно, як сорок п'ять років тому.

— Я знала, що ти, мій добрий пане, не відмовиш мені в дарунку.

Сіляхдар знизав плечима й схилив голову в очікуванні пояснень. Зуліка знову всміхнулася і кілька разів плеснула в долоні.